

Givry-Vieille Bruyère (Henegouwen) : een morfotechnologische analyse van Midden-Paleolithisch prospectiemateriaal

Caroline RYSSAERT

1. Inleiding

De hier gepubliceerde gegevens vormden onderwerp van een licentiaatsverhandeling aan de Universiteit Gent (Ryssaert, 2000-2001). Mevr. A. Fiers stelde hiervoor haar collectie ter beschikking. Deze collectie bestaat uit duizenden stukken die dateren uit Paleolithicum, Neolithicum, Metaaltijden, de Romeinse periode en de Middeleeuwen. Wij selecteerden er de Midden-Paleolithische stukken uit. Opzet van de eindverhandeling was een overzicht te bieden van de huidige stand van zaken met de nadruk op technologische studies en die vervolgens te toetsen aan een materiaalstudie. In dit artikel beperken we ons tot een korte bespreking van het lithisch materiaal.

2. Situering

De gemeente Givry (Henegouwen) bevindt zich op een vijftiental kilometer ten zuiden van Bergen. De vindplaats ligt net aan de grens met het Franse Villers-Sire-Nicoles op één van de terrassen van de rivier La Trouille.

3. Methodologie

In de eindverhandeling hadden we uitgebreid aandacht voor de evoluties die zich hebben voorgedaan op vlak van lithische analyses met nadruk op technologische studies. De publicatie hiervan is in voorbereiding. Toch willen we op enkele fundamentele punten wijzen die onze analyse van het lithisch materiaal in sterke mate beïnvloedden.

We verwonderen ons over het belang van Bordes' analytische methode in het huidige onderzoek. Een uitgebreide discussie over dit onderwerp lijkt achterhaald maar veel West-Europese onderzoekers blijven kritiekloos vasthouden aan deze methode; we vermoeden grotendeels omwille van zijn gebruiksvriendelijkheid. We vermelden onder andere de kritiek van Mellars dat een dergelijk

systeem op basis van een beperkt aantal criteria een *law of limited possibilities* uitlokt (Mellars, 1995). Ten tweede komt het technologisch aspect van een lithische assemblage nauwelijks aan bod. Industrieën worden gedefinieerd op basis van slechts enkele aspecten en verregaande conclusies worden getrokken wat betreft datering, culturele connotaties, ...

Het technologisch onderzoek zit in de lift maar ook op dit vlak heersen belangrijke methodologische problemen. We waarschuwen dat net als met vormtypologische studies ook hier geen te eenzijdig onderzoek mag gebeuren. Het technologisch onderzoek werd in Europese onderzoeken geïntroduceerd door de Levalloisproblematiek. Dit heeft tot gevolg dat het vooral de Levalloisdebitage is die tot nu toe de meeste aandacht kreeg (Boëda, 1994; Van Peer, 1992). Daarnaast behandelde men ook de discoïdemethode, hoofdzakelijk door de verwarring die optrad met sommige Levalloisreducties (Boëda, 1993; Dibble & Bar-Yosef, 1995). Maar op dit vlak lijkt nog veel werk voor de boeg. Klingendebitage en bifaciale technieken kregen dankzij onder andere Révillon (1995) en Boëda (1993) wat aandacht, maar daar bleef het ook bij. De stand van het onderzoek is dus zeer divers en ongelijkmatig geëvolueerd.

4. Morfotechnologische analyse

4.1. Grondstof

We vermoeden dat de silex die op de site dagzoomt niet door de prehistorische mens is gebruikt. In de assemblage Givry I vinden we geen aanwijzingen voor ontschorsingsstadia. Vele kernen zitten in een vergevorderd reductiestadium. Bovendien hebben de Midden-Paleolithische stukken andere patina's dan de plaatselijke silexblokken. Goede, niet door vorst aangetaste silex is binnen een straal van 10 kilometer overvloedig aanwezig.

4.2. De kernen

4.2.1. De Levalloiskernen

Op basis van de definitie van Van Peer (1992) selecteerden we zeven kernen. De voorbereiding van deze klassieke Levalloiskernen is subradiaal of radiaal en gericht op de productie van afslagen. Één kern vertoont het negatief van een pseudoLevalloisspits, de andere richten zich op rechthoekige of ovaal afslagen. De eindproducten werden enkel afgehaakt vanuit één preferentiële afslagrichting. Daarom ook vertoont de proximale sector van het ondervlak de meeste afslagnegatieven (34 %). Het aantal slagbultnegatieven aanwezig op het bovenvlak (35 %) is gevoelig meer dan het aantal slagbultnegatieven op het ondervlak (9 %). Het ondervlak is dus gereduceerd in functie van het bovenvlak. De meeste kernen zijn in een verre staat van reductie: ze vertonen relatief scherpe distale en proximale hoeken.

Naast een attributenanalyse voerden we een metrische analyse uit waarbij een *elongation index* (lengte/breedte) en een *flattening index* (breedte/dikte) zijn berekend. Beide waarden variëren in grote mate en kunnen erop wijzen dat de kernen zich in verschillende reductiestadia bevinden.

Tenslotte onderzochten we de relatie tussen de kernen en hun eindproducten. Naast twee uitzonderingen neemt de laatste afslagnegatief van het eindproduct een kleine 50 % van het kernvlak in.

De kernen vertonen een niet te onderschatten graad aan variabiliteit. Voorlopig blijft het onduidelijk of dit veroorzaakt wordt door de heterogeniteit van de assemblage, de verschillende reductiegraad of de lage standaardisering van de Levalloistechniek.

4.2.2. De discoïdekernen

Zestien discoïdekernen getuigen van systematische centripetale en cordale afhakingen gericht op de productie van verschillende eindproducten. Ze hebben verschillende slagvlakken die over het algemeen weinig intensief voorbereid zijn. De eindproducten zijn lateraal afgehaakt en nemen een beperkte oppervlakte in. Een eerste groep bestaande uit zes exemplaren is bifaciaal geëxploiteerd. De biconvexe types domineren (met twee convexe exploitatievlakken), slechts twee kernen hebben een convex-piramidale vorm. Met één uitzondering wordt steeds één vlak geëxploiteerd alvorens men overgaat naar het andere. Een tweede groep waar acht kernen in thuishoren onderscheidt zich doordat slechts van

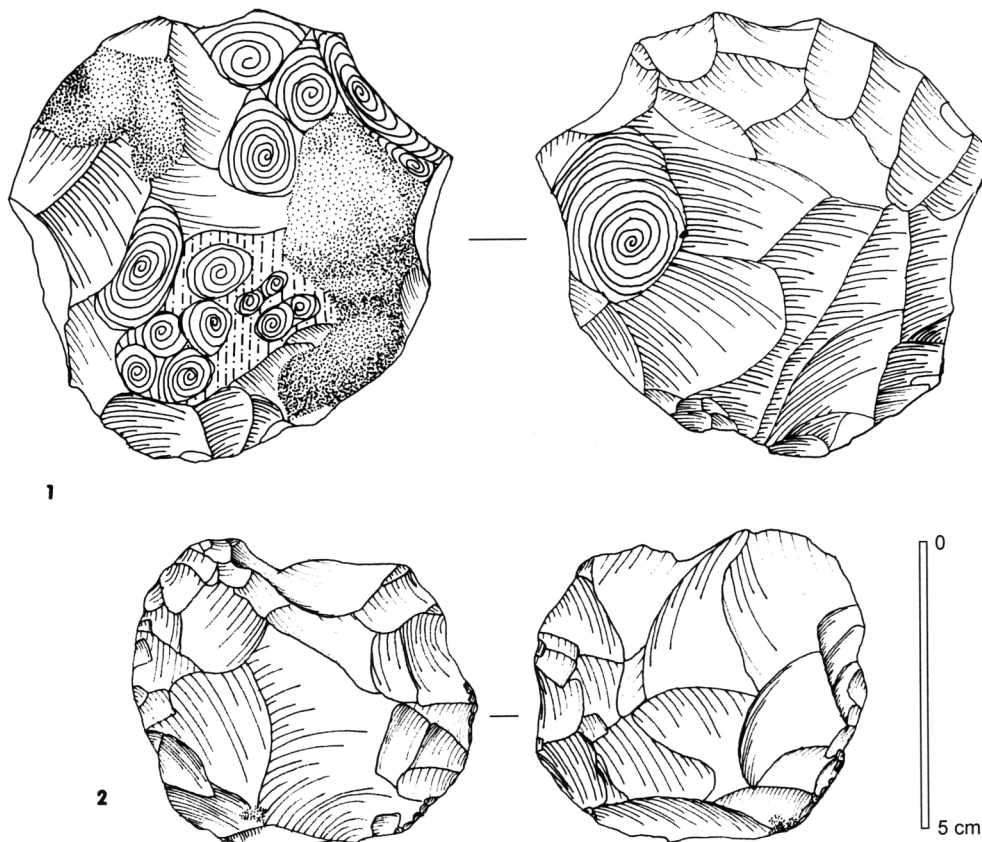

Fig. 1 – Discoïdekernen (nrs 1 & 2)

één vlak eindproducten afgehaakt zijn. Het zijn unifaciaal geëxploiteerde kernen. Ook hier hebben de meesten een convex exploitatievlak en heeft slechts één exemplaar een piramidale vorm.

De technologische kenmerken van beide groepen verschillen weinig. Beide strategieën leveren

een waaier aan producten waarbij het cordale patroon meestal wel voor de klassieke kernrandafslagen en pseudospitsen zorgt en het centrale patroon voor brede recht- en driehoekige afslagen. De piramidale vlakken brengen meer driehoekige afslagen op alhoewel ze essentieel op dezelfde manier georganiseerd zijn.

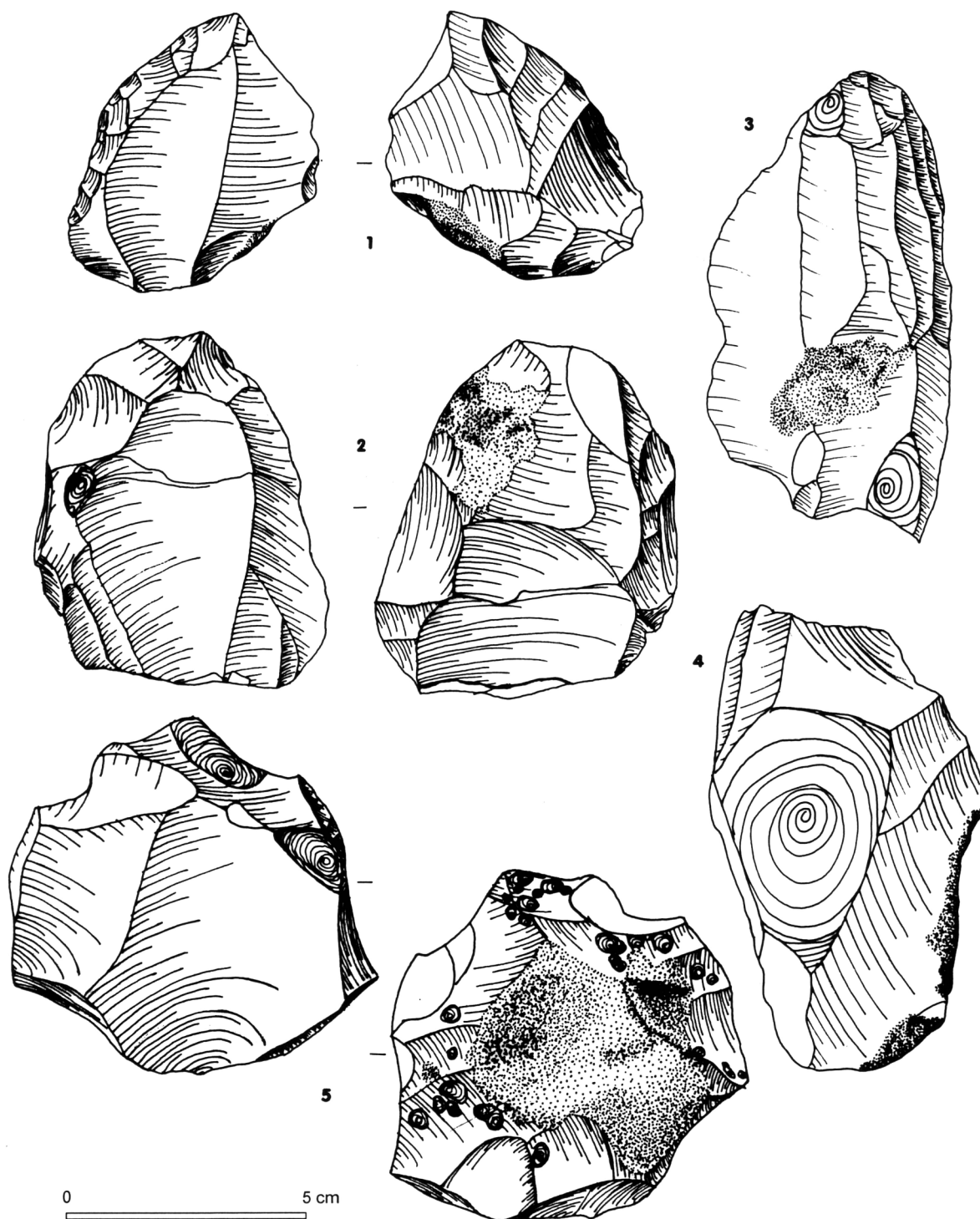

Fig. 2 – Levalloiskernen (nrs 1 & 2), klingenkernen (nrs 3 & 4), discoïdekernen (nr 5).

Wat de supporten of geselecteerde knollen betreft merken we geen specifieke verschillen op.

Twee kernen lijken te voldoen aan de discoïdenmerken maar zijn te gerold voor verder onderzoek.

4.2.3. De klingenkernen

Vijf kernen vertonen een exclusieve klingendebitage. Op basis van de typologie van Révillon (1993) herkennen we drie methodes: Één kern toont sporen van een directe, unipolaire parallelle debitage in een vlak waarbij weinig aandacht gaat naar de voorbereiding. Twee kernen exploiteren in grotere mate het volume. Het gaat om een directe unipolaire debitage in een licht convex vlak. Ook hier blijft de voorbereiding eenvoudig. Bij deze twee methodes ligt het economisch principe niet echt hoog en ze leveren slechts enkele eindproducten op die niet zozeer technologische, maar eerder morfologische klingen zijn. Een strengere controle op het reductieschema wordt weerspiegeld in twee andere kernen. Het gaat om een directe, bipolaire debitage gerelateerd met het principe van klingenrecurrentie. We hebben te maken met een *semi-tourant* principe waarbij waarschijnlijk kernrandklingen en -afslagen aan te pas komen. De slagvlakken zijn weinig voorbereid en de eindproducten hebben veelal gepunte hielen. Naast een hogere productiviteit onderscheiden deze kernen zich ook door een hogere standaardisering.

4.2.4. Andere kernen

Tenslotte vermelden we drie kernen met een bipolair exploitatiepatroon en drie kernen met een multipolair patroon. Ze zijn vervaardigd op verschillende soorten supporten en hebben een los reductieschema. De voorbereiding van de zowel exploitatie- als slagvlakken is over het algemeen eenvoudig en de productiviteit ligt laag. Twee exemplaren zijn typische *nuclei globuleux*.

5. Het afslagmateriaal

5.1. Afslagen

De analyse van het afslagmateriaal werd in grote mate bemoeilijkt door het gefragmenteerde en gerolde karakter van de industrie. Deze groep bestaat uit 549 producten, waarvan 428 afslagen. De meeste afslagen hebben vlakke hielen (18,8 %), en in mindere mate gefacetteerde (10,8 %) en punt- of lijnvormige (7,9 %). Cortex is meestal niet meer aanwezig. Slechts een kleine 20 % vertoont een rest of is voor 1/6 bedekt met cortex. We onderzochten of er een relatie

was tussen het stadium waarin het product afgehaakt is en de intensiteit van de voorbereiding. Hiervoor bekeken we de hoeveelheid cortex, het aantal afslagnegatieven en de hiel per lengtecategorie. We stellen vast dat de meeste afslagen meten tussen 4 en 6 cm. Het aantal vlakke hielen stijgt positief met de lengte terwijl de punt- of lijnvormige hielen dalen. De gefacetteerde hielen kennen een piek voor producten tussen 4 en 8 cm. Ongeveer de helft van de producten valt in deze lengtecategorie, slechts enkele producten zijn groter dan 8 cm. Eenzelfde tendens zien we in de evolutie van het voorbereidingspatroon. Naarmate de lengte stijgt van de afslagen, neemt de procentuele verhouding van de parallelle voorbereiding toe en van de convergerende verhouding af. We zien overeenkomsten met de resultaten van Dibble (1995) wat Biache-Saint-Vaast betreft: uni- en bipolaire debitage in het begin van de reductie en een stijgende subradiale debitage naarmate de reductie vordert. De hoeveelheid cortex op de afslagen neemt toe naarmate de lengte stijgt. De hoeveelheid cortex blijft beperkt en geen enkel stuk is volledig corticaal. Grijpen we terug naar de hieltypes, dan zien we dat er nauwelijks corticale hielen voorkomen.

5.2. Klingen

Ten tweede bespreken we de klingen die we selecteerden op basis van metrische criteria (verhouding 1:2) en bestaan uit 42 exemplaren. Een groot deel van de producten was gefragmenteerd. De meeste hielen zijn vlak (15,9 %). Gefacetteerde en tweevlakkige hielen bedragen elk slechts 4,5 %. Wat de hoeveelheid cortex betreft komen de resultaten overeen met die van de afslagen. Naast unipolaire voorbereidingspatronen, domineren de bipolaire patronen.

5.3. Kernrandafslagen en -klingen

Meer dan 11 % van de assemblage bestaat uit kernrandafslagen en -klingen. We gebruiken kernrandafslagen als een brede term waarbinnen producten horen met een snijdende rand ten opzichte van een dikke boord die met het dorsale vlak een hoek vormt van 90°. Ze hebben één of meerdere afslagnegatieven op het dorsale vlak en vertonen – afhankelijk van de debitagemethode – een coricale rug en/of verschillende afslagnegatieven (Bordes, 1988; Beyries & Boëda, 1983). De voorbereiding van de hieltypes verschilt lichtjes van de afslagen en klingen. Het aantal vlakke hielen stijgt naarmate de lengte van de stukken toeneemt. Punt- of lijnvormige hielen dalen en maken plaats

voor tweevlakkige en *faux-dièdre*. Maar er komen heel weinig gefacetteerde hielen voor. We zien geen overtuigende tendens wat de verhouding tussen de lengte en het ribbenpatroon betreft. Parallelle patronen

maar ook convergerende stijgen naarmate de lengte toeneemt. Slechts 17,7 % van de kernrandproducten heeft geen cortex. De meeste hebben 1/6 tot 2/6 cortex op de dorsale zijde.

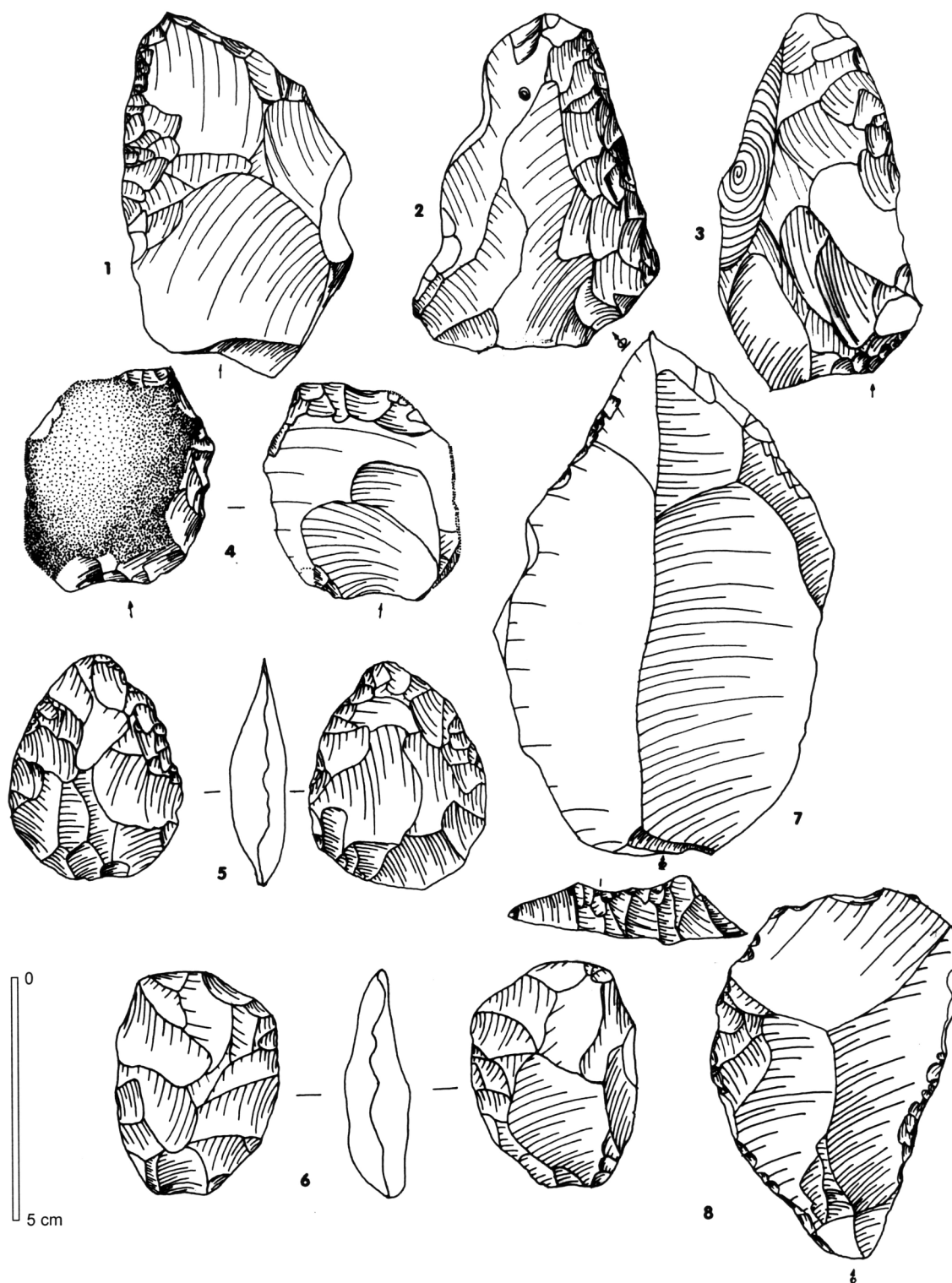

Fig. 3 – Schrabbers (nrs 1 t.e.m. 4), bifaces (nrs 5 & 6), levalloiseindproducten (nrs 7 & 8).

De kernrandafslagen en -klingen nemen een specifieke plaats in de reductiesequenties. Hun kenmerken verschillen van de "gewone" afslagen en klingen, maar tonen ook aan dat ze niet specifiek gezocht zijn als eindproduct. De voorbereiding van de hielen blijft eenvoudig en het gemiddeld aantal afslagnegatieven ligt lager dan bij de andere producten. De kernrandafslagen blijven belangrijk gedurende de volledige reductie (want alle lengtecategorieën zijn vertegenwoordigd).

5.4. Levalloiseindproducten

De Levalloiseindproducten zijn geselecteerd op basis van de criteria beschreven in Van Peer 1992 en aan zijn attributenanalyse onderworpen. We analyseerden 67 Levalloiseindproducten ofwel 9,4 % van de debitageproducten. Naast in hoofdzaak afslagen gaat het om acht spitsen en vijf klingachtige afslagen. Bijna de helft van de producten heeft een gefacetteerde hiel. Afslagen met een unipolair dorsaal voorbereidingspatroon zijn in de minderheid (15,6 %). De bipolaire patronen (37,5 %) domineren lichtjes boven de "normale" ofwel subradiale (21,9 %) en de radiale (25,0 %). Zo goed als alle producten meten tussen 4 en 8 cm. Ze zijn over het algemeen groter dan de geanalyseerde Levalloiskernen en dit gegeven kan onze hypothese ondersteunen dat de kernen zich in een verre graad van reductie bevinden. We vonden geen relatie tussen de attributenanalyse en de metrische gegevens. Het voorbereidingspatroon lijkt los te staan van de fase van debitage, maar we waarschuwen dat het aantal strikt genomen te klein is om hier veel belang aan te hechten.

5.5. Discoïdeproducten

Een poging werd ondernomen om discoïdeproducten te selecteren en analyseren. Door de vage herkenningcriteria van deze producten bleef het monster – namelijk 25 stuks – klein en de resultaten verwaarloosbaar.

5.6. De werktuigen

De werktuigenassemblage bestaat zo goed als volledig uit diverse schrabbertypes. Vooral enkelvoudige, concave schrabbers komen voor met over het algemeen waaiervormige, relatief verzorgde retouches. Opvallend zijn een viertal duidelijke Quinaschrabbers en enkele fragmenten met quinaretouches. Daarnaast vermelden we ook nog vier bifaciaal geretoucheerde exemplaren. De Laat-Paleolithische groep bestaat slechts uit een eindschrabber en een gebroken kling met continue

geretoucheerde rand. Gekerfde en getande stukken komen nauwelijks voor. We merken op dat we extra streng geweest zijn bij de selectie van dergelijke werktuigen aangezien het gevaar voor pseudo-artefacten binnen deze categorie groot is.

We vinden geen relatie tussen een specifieke debitagemethode en de selectie van bepaalde werktuigen. Over het algemeen selecteerde men relatief grote supporten. De Levallois- en discoïdeproducten, naar schrabbers gemodificeerd, lijken weinig ingrijpend geretoucheerd te zijn, maar dat geldt ook voor een deel van de andere supporten. Quinaschrabbers zijn vervaardigd op robuuste, asymmetrische kernrandafslagen.

5.7. Façonnage

Wat de gefaçonneerde stukken betreft inspireerden we ons in de eerste plaats op het werk van Boëda (Boëda, 1995; Boëda *et al.*, 1990).

Op basis van een technologische en morfologische analyse besluiten we dat de vier volledige en zes gefragmenteerde bifaces en bifacewerktuigen voortvloeien uit drie reductiemethodes: Twee biplanoconvexe bifaces hadden een afslag die diende als support voor het werktuig. Hun concept sluit eerder aan bij dat van de bifaciale schrabbers. In de groep met plano/convexe bifaces – tevens op afslagen gevormd – hebben twee exemplaren zeer fijne centripetale afhakingen met zachte percussie gevormd, een intensievere retouchering op het dorsale vlak en rechte randen. Een derde exemplaar lijkt ruwer, heeft onregelmatige randen zonder fijne retouches en is zeer volumineus. De vierde methode vormt bifaces als werktuigen op zich. Een biconvex en biplano bifaciaal exemplaar hebben dunne knollen als support. De bifaces zijn zeer verzorgd vervaardigd en de randen kenden een minder intensieve retouchering. Twee stukken zijn erg gerold en gefragmenteerd, vast staat dat ze niet bij de eerste drie groepen behoren. Het gaat om bifaciale werktuigen op afslag waarbij de organisatie eerder aansluit bij die van de autonome bifaces.

Typologisch gezien domineren de hartvormige bifaces die zowel op platte knollen als op afslagen gemaakt kunnen zijn (Bordes, 1988; Debénath & Dibble, 1994). Technologisch horen ze in verschillende groepen thuis. We vermelden nog één massieve driehoekige gefragmenteerde biface of misschien zelfs kliever (het gaat om het biplano bifaciaal stuk) en een gebroken *lancéolé* of *ficron*-vorm (plano-convex biface op afslag).

Een grondige controle van het afslagmateriaal leverde geen façonnage- ofwel bifaceafslagen op (Newcomer, 1971).

5.8. Vergelijkingen

De assemblage kenmerkt zich door een hoge graad aan variabiliteit niet alleen op vlak van methodes, maar ook wat de *chaînes opératoires* onderling betreft. We vonden veel sites met aanknopingspunten maar vermelden er slechts enkele die deze coëxistentie van een groot aantal methodes illustreren. We verwijzen onder andere naar Salzgitter-Lebenstedt waar Levallois-, discoïde- en klingendebitage voorkomen naast façonnagemethodes gericht op bifaces en chopping tools (Tode, 1982). De site is recentelijk opnieuw gedateerd in de Saale en verenigt Acheuleaan- en micoquiaankenmerken (Gamble, 1995). Gelijkaardige sites vinden we in Frankrijk, namelijk Vinneuf-Les Hauts Massous waar niet alleen verschillende Levalloismethodes, maar ook verschillende klingenmethodes en niet gestandaardiseerde methodes gericht op Micoquebifaces en een methode gericht op chopping tools (Gouédo, 1993). De industrie is vergelijkbaar met Bockstein en Klausennische in Duitsland. Een tweede groep van sites getuigt van een minder nadrukkelijke aanwezigheid van de façonnagemethodes, die vooral gericht zijn op supporten om bifaciale schrabbers te maken, en een belangrijke Levallois- en klingendebitage (ook discoïde en gelijkaardige reducties komen hier voor). Voorbeelden zijn Champlost en sites behorende tot het Armoricaanse Mousteriaan (Cliquet & Monnier, 1993). Deze twee groepen zijn jonger en dateren over het algemeen uit het Weichsel.

Op basis van de coëxistentie van de reductiemethodes vermoeden we dat de assemblage Givry I bij deze groepen kan aansluiten. Maar de hoge mate aan interne variabiliteit wordt hierdoor niet verklaard. Ook op twee andere punten verschillen de door ons bestudeerde stukken: de gematigde voorbereiding van het afslagmateriaal en de vele schrabbers waarbij vooral de quinatypen opvallen.

Wat de voorbereiding van de supporten betreft vinden we over het algemeen te weinig informatie in de publicaties. Op basis van onze eigen bevindingen bij het bestuderen van enkele assemblages in het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen treffen we opvallende gelijkenissen aan op het materiaal van Mesvin IV, Petit-Spiennes en Thieu, drie Acheuleaansites uit de buurt van Mons. Ook op vlak van debitage technieken lijken overeenkomsten te bestaan (Cahen & Haesaerts, 1984; Escutenair & Sitlivi, 1994).

Wat het aandeel van de schrabbers betreft vinden we nergens gelijkaardige contexten. Een dominantie van schrabbertypes associeert men over het algemeen met Acheuleaan- of MTA-industrieën.

5.9. Besluit

We sluiten uit dat de site een Vroeg-Paleolithische datering heeft omwille van de sterke vertegenwoordiging van strak georganiseerde reductieschema's en de fijne façonnagetechniek. We vinden affiniteiten in industrieën die dateren vanaf het Laat-Acheuleaan tot het begin van de recente fase van het Midden-Paleolithicum. De assemblage Givry I lijkt een mengelmoe van verschillende industrieën waarbij het merendeel van het materiaal een relatief oude datering suggereert.

Dit vermoeden wordt gesteund door de enorme variatie aan technieken binnen dezelfde methodes en de variabele graad aan reductie.

	Aantal	%
<i>Kernen en kernfragmenten</i>	41	5,6%
Levalloiskernen	7	
Discoïde kernen	16	
Klingenkernen	5	
Bipolaire kernen	3	
Multipolaire kernen	3	
Fragmenten	7	
<i>Afslagmateriaal</i>	549	77,1%
Levalloiseindproducten	67	9,4%
Discoïde afslagen	25	3,5%
Kernrandafslagen – en klingen	79	11,1%
Afslagen	336	47,2%
Klingen	42	5,6%
<i>Geretoucheerde werktuigen</i>	33	4,6%
Enkelv. rechte boordschrabber	1	
Enkelv. conv. boordschrabber	5	
Recht-conv. boordschrabber	1	
Conv. dubbelschrabber	2	
Conv.-conc. dubbelschrabber	1	
Recht conv. schrabber	1	
Convex conv. schrabber	2	
Déjeté schrabber	1	
Bifaciaal geret. schrabber	4	
Alternerend geret. schrabber	4	
Eindschrabber	1	
Gekerfde afslag	1	
Geret. kern	1	
Fragmenten	8	
<i>Bifaces</i>	10	1,4%
<i>Brokstukken</i>	80	11,2%
Totaal	713	100 %

Tabel 1 – overzicht van de industrie Givry 1

Opgravingen die recentelijk uitgevoerd zijn door het museum van Mariemont onder leiding van F. André zullen hopelijk meer informatie opleveren.

6. Bibliografie

BEYRIES S. & BOËDA E., 1983. Étude technologique et traces d'utilisation sur des "éclats débordants" de Corbehem (Pas-de-Calais). *Bulletin de la Société Préhistorique Française*, 80 (9): 275-279.

BOËDA E., 1993. Le débitage discoïde et le débitage Levallois récurrent centripète. *Bulletin de la Société Préhistorique Française*, 90: 392-404.

BOËDA E., 1994. *Le concept Levallois : variabilité des méthodes*. Monographie du CRA, 9. Paris: 280 p.

BOËDA E., 1995. Steinartefakt-Produktionssequenzen im Micoquien der Kulna-Höhle. *Quartär*, 45/46: 75-98.

BOËDA E., PELEGRIN J. & MEIGNEN L., 1990. Identification de chaînes opératoires lithiques du Paléolithique ancien et moyen. *Paléo*, 2: 43-80.

BORDES F., 1988. *Typologie du Paléolithique ancien et moyen*, s.l.: 108 p.

CAHEN D. & HAESAERTS P., 1984. *Peuples chasseurs de la Belgique préhistorique dans leur cadre naturel*. Buxelles, Institut royal des Sciences naturelles de Belgique: 282 p.

DEBÉNATH A. & DIBBLE M., 1994. *The Handbook of Palaeolithic Typology. Volume 1 – The Lower and Middle Palaeolithic of Europe*. Philadelphia: 202 p.

CLIQUET D. & MONNIER J.-L., 1993. Signification et évolution du Paléolithique moyen récent armoricain. *Bulletin de la Société Préhistorique Française*, 90(4): 275-282.

DIBBLE H. L., 1995. Biache-Saint-Vaast, Level IIa : A Comparison of Approaches. In : H. L. Dibble and O. Bar-Yosef (eds), *The Definition and Interpretation of Levallois Technology*. Monographs in World Archaeology, 23. Madison Wisconsin: 93-116.

DIBBLE H. L. & BAR-YOSEF O. (eds), 1995. *The Definition and Interpretation of Levallois Technology*. Monographs in World Archaeology, 23. Madison Wisconsin.

ESCUTENAIRE C. & SITLIVY V., 1994. *Le Paléolithique moyen ancien de technologie Levallois au travers du matériel "Mesvinien"* (collection J. Verheyeweghen des Musées Royaux d'Art et d'Histoire de Bruxelles). Brussel, Bull. K.M.K.G.: 5-36.

GAMBLE C., 1999. *The Palaeolithic Societies of Europe*. Cambridge: 505 p.

GOUÉDO J.-M., 1993. L'industrie micoquienne de Vinneuf (Yonne). *Bulletin de la Société Préhistorique Française*, 90(4): 295-299.

MELLARS P. A., 1995. *The Neanderthal Legacy. An archaeological perspective from Western Europe*. Princeton: 471 p.

NEWCOMER M. H., 1971. Some quantitative experiments in handaxe manufacture. *World Archaeology*, 3(1): 85-194.

RÉVILLON S., 1995. Technologie du débitage laminaire au Paléolithique moyen en Europe septentrionale : état de la question. *Bulletin de la Société Préhistorique Française*, 92(4): 425-441.

RYSSAERT C., 2000-2001. *De Morfotechnologische analyse van Midden-Paleolithische reducties : De oppervlaktesite Givry-Vieille Bruyère als casestudy*, ongepubliceerde licentiaatsverhandeling RUG.

TODE A., 1982. *Der Altsteinzeitliche Fundplatz Salzgitter-Lebenstedt*. Köln: 82 p.

VAN PEER P., 1992. *The Levallois Reduction Strategy*. Monographs in World Archaeology, 13. Madison Wisconsin: 152 p.

Caroline Ryssaert
Rijks Universiteit Gent
2, Blandijnberg
B - 9000 Gent
carolineryss@hotmail.com